

Eksternaliteter i økonomi og politik

Af Otto Brøns-Petersen, cand.polit, kontorchef i Skatteministeriet og ekstern lektor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet*

1. Indledning

Public choice-teori har været en af vækstindustrierne inden for økonomi og statskundskab de sidste tyve år. Sammen med spilteorien, også en vækstindustri, har den bidraget til at afdække, at en lang række af de valg, som økonomiske agenter og politiske beslutningstagere står overfor, har stærke principielle ligheder på det abstrakte plan.

Et af de helt centrale spørgsmål, denne udvikling har bidraget til at kaste skarpere lys over, er hvad Munger (2000) har kaldt

»the 'fundamental human problem': How can a society construct, or preserve, institutions that make self-interested individual action not inconsistent with the welfare of others«.

Problemet er naturligvis ikke nyt. Det var centralt allerede for Smith (1976[1776]), som var optaget af, hvordan markedssystemet er i stand til at koordinere, så velfærdforbedringer optræder som et biprodukt – »som ledet ved en usynlig hånd« – af egen-nyttige agenter handlinger:

»It is not from the benevolence of the butcher, the brewer, or the baker that we expect our dinner, but from their regard to their own interest. We address ourselves, not to their humanity but to their self-love, and never talk to them of our own necessities but of their advantages« (1976i[1776], 18).

Og mere end 100 år tidligere var det det samme problem, som optog Hobbes (1985[1651]). Hvor Smiths analyse tager eksistensen af en række institutioner for given, forsøgte Hobbes at tage udgangspunkt i en situation helt uden institutioner af nogen art, naturtilstanden, hvor kun »the right of nature« er gældende, og hvor livet er »solitary, poor, nasty, brutish, and short.« (1985[1651], 186).

Til den oftest lidet frugtbare diskussion om, hvorvidt public choice-teorien er udtryk for en »økonomisk invasion« af statskundskaben, er det værd at bemærke, at Hobbes altså kom først. Derfor er det formentlig rigtigst at se økonomien som barn af den politiske teori.

I moderne teoris terminologi handler forskellen på Smiths og Hobbes udgangspunkter om *eksternaliteter*.¹ Smiths gunstige resultat følger i virkeligheden af, at ejendomsretsinstitutionen – se Demsetz (1967) – tenderer til at internalisere marginale gevinster og omkostninger. Hobbes umiddelbart dystre resultat følger derimod af, at freden i naturtilstanden antages at være et kollektivt gode, som underforsynes på grund af de stort set udelukkende eksterne fordele ved, at den enkelte holder fred.² For Hobbes var det eneste holdbare alternativ til naturtilstanden en social kontrakt, som indsætter en suveræn eneher-sker til at sikre freden.

Mungers fundamentale problem kan helt generelt reformuleres som et spørgsmål om, hvordan eksternalitetsproblemer kan løses.

Selv om public choice-teorien har kastet skarpere lys på hans problem, har den dog samtidig bidraget til en erkendelse af, at mulighederne for at løse problemet er snævrere end tidligere antaget. I traditionel økonomisk velfærdsteori siden Marshall og Pigou har fokus været på eksternaliteter i markedet. Udrustet med teorier om bl.a. optimal beskatning og optimal forsyning af kollektive goder har den neo-klassiske stat i princippet redskaberne til rådighed for at korrigere markedsfejl. Det er både en normativ og en positiv statsteori, velfærdsteorien tilbyder. Den neo-klassiske stat *bør* korrigere markedsfejl, og dette behov anvendes tillige til at forklare, hvordan eksisterende stater *er* opstået.

Public choice-teorien har imidlertid påvist, at der også kan eksistere *politikfejl*, når der tages hensyn til strategiske incitamenter og eksterne effekter forbundet med politiske og administrative valg. Det gælder eksempelvis free rider-incitamenter ved at organisere politiske beslutninger med konsekvenser for større grupper (Olson 1965) og koalitions overvæltning af finansieringsbyrder på ikke-koalitionsmedlemmer (Riker 1962). Paradokst nok er free rider-problemerne ved politiske beslutninger ofte størst præcis på de samme områder, hvor markedsfejlene er mest omfattende. Et alle-omfattende ægte kollektivt gode indebærer et markant free rider-incitament både på markedet og i den politiske proces.

Påvisningen af, at der både kan eksistere markeds- og politikfejl, har i første omgang lagt op til en *komparativ* tilgang: Konkrete problemer bør løses i den sfære – markedet eller den politiske – hvor eksternalitetsproblemerne er *relativt* mindst.

Kontraktarianske teoretikere med Buchanan i spidsen har imidlertid gjort meget stærkt gældende, at ad hoc-beslutninger om den rette sfære også ville være forbundet med eksternalitetsproblemer. Derfor må det fundamentale valg træffes på *konstitutionelt* niveau. Det er ved fastlæggelsen af konstitutionelle regler, at det er relevant at fastlægge institutionelle rammer til at imødegå eksternalitetsproblemer. De sammenligner situationen med et spil og den kategoriske »distinction between the choice of a strategy of play within a set of defined rules and the choice of the rules themselves« (Brennan & Buchanan 1985, 10.1.19).

Hvis man skal generalisere den indvending mod velfærdsteoriens umiddelbare konklusioner, som er blevet rejst af public choice-teoretikere, er det, at korrektionen af et eksternalitetsproblem *i sig selv indebærer et spilteoretisk problem*. Der kan f.eks. være tale om, at en korrektion i et kollektivt gode-spil kræver, at der findes et højere ordens »afstemningsspil«, som fastlægger betalingsandele og outputmængde for det kollektive gode. Men etableringen af dette højere ordens-spil kan på sin side udgøre nok et spilteoretisk problem og af en endnu højere orden (f.eks. at fastlægge konstitutionelle rammer for »afstemningsspillet«). Også dette spil kan involvere et forudgående spilteoretisk problem... og så fremdeles. Det er i princippet muligt, at problemet kan gå i evig regres (så korrektionen på k 'te ordens-niveau forudsætter korrektion på $k+1$ 'te ordens-niveau for ethvert k). Ellers findes et højeste ordens-spil, som enten kan eller ikke kan korrigere eksternalitetsproblemerne af lavere orden.

Det betyder, at også kontraktarianere kan blive ramt af den indvending, de selv har rejst. En »optimal« konstitution har ringe relevans, hvis det ikke samtidig kan vises, at der ikke er højere ordens problemer knyttet til at implementere og håndhæve den.

Det kan således vises, at *egentlige eksternaliteter* i sidste ende slet ikke kan korrigeres og logisk set end ikke kan siges at indebære inoptimalitet. Forekomsten af eksternalitetsproblemer er derfor langt fra så oplagt et udgangspunkt for korrigerende intervention, som det ofte antages.³

Det kan lettest illustreres⁴ ved en let tillempning af velkendt spilteori.

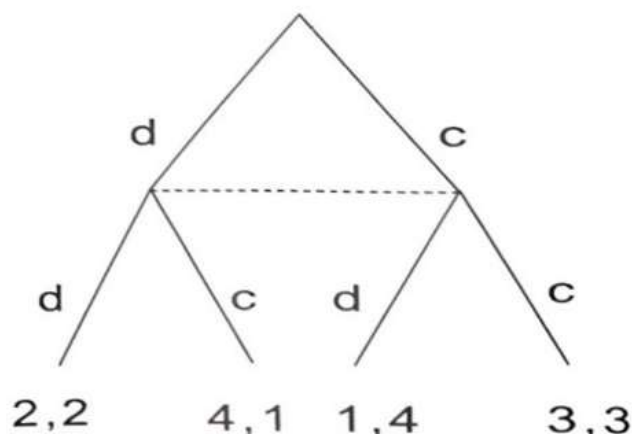
2. Lukkede Prisoners Dilemma-spil

En meget generel og abstrakt måde at fremstille eksternalitetsproblemet på er ved et spil, hvis ligevægt(e) ikke tilhører Paretosættet. Paretosættet er de payoff-kombinationer, hvor det ikke er muligt at stille nogen bedre, uden at mindst én anden spiller får lavere payoff. Det såkaldte one-shot Prisoners Dilemma (PD) er et godt og derfor også hyppigt anvendt eksempel på et spil med et eksternalitetsproblem. Figur 1 illustrerer et sådant PD-spil for to spillere. Hver spiller råder over en c(operate)- og en d(effect)-strategi. For hver spiller gælder, at d er en bedste dominerende strategi; uanset hvad modspilleren gør, giver d det højeste payoff. PD indeholder derfor kun én (Nash)ligevægt {d,d}. Men {d,d} er samtidig den eneste strategikombination, der som udgangspunkt ikke tilhører Paretosættet.

Der eksisterer i princippet to udveje fra eksternalitetsproblemet i et one-shot PD:

- 1) Payoff-strukturen kan ændres, således at Nashligevægten kommer til at tilhøre Paretosættet. Det kan enten ske gennem en løsning, der kun involverer de to spillere selv – f.eks. i form af en forudgående kontrakt. Eller det kan ske gennem intervention fra en anden eller flere andre spillere – i form af positive eller negative incitamenter. Endelig er det naturligvis også muligt, at spillere kan ændre præferencer, således at der ikke længere er tale om et PD-problem (det vender vi tilbage til).

- 2) Strategisættene kan begrænses eller udvides, således at en ny Nashligevægt tilhører Paretosættet. I PD ville f.eks. en afskæring af d-strategierne løse eksternalitetsproblemet; strategikombinationsmængden ville kun indeholde den Paretooptimale kombination {c,c}.

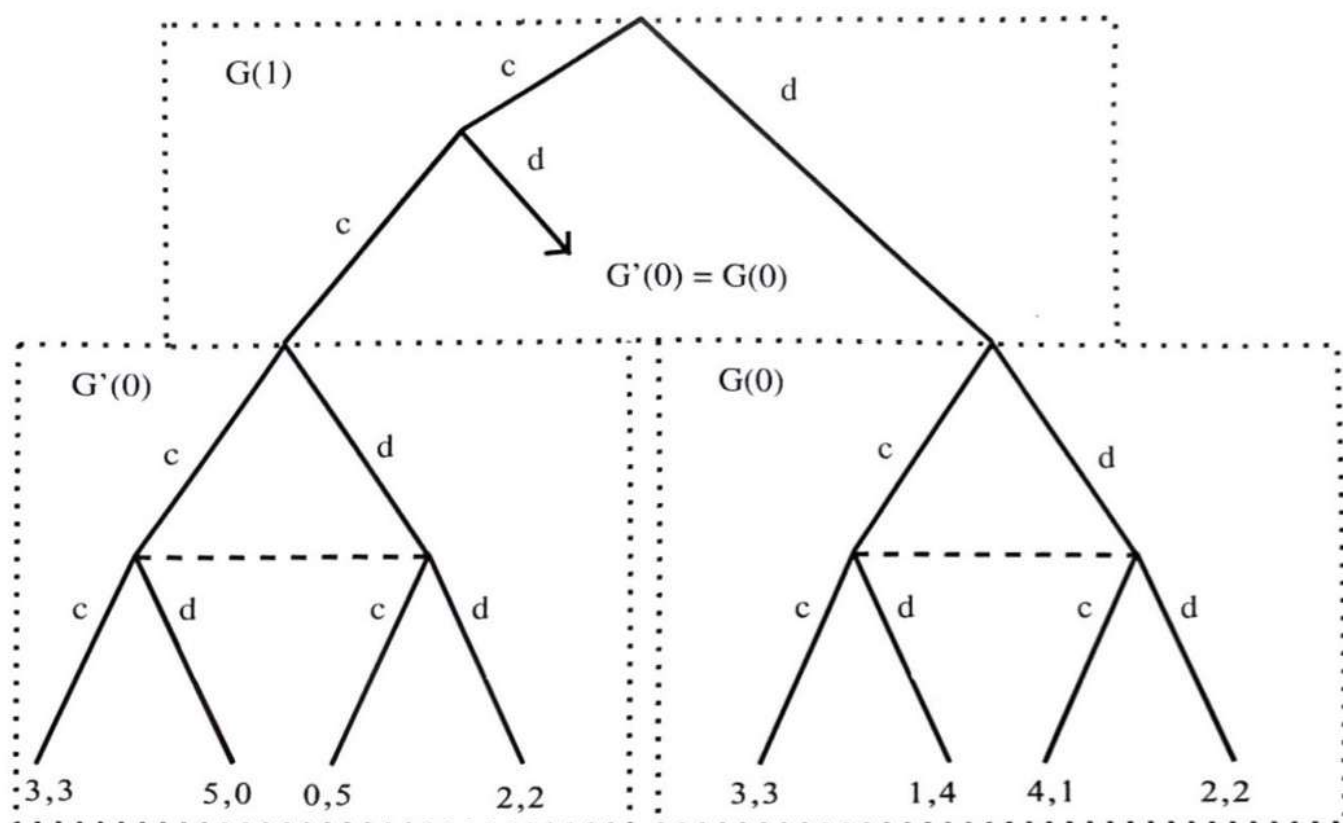

Figur 1. Lukket PD-spil.

Fælles for disse udveje er, at de korrigerende indgreb finder sted *uden for* spillet. Lad et spil siges at være **lukket**, hvis det ikke er betinget af strategivalg i et spil af højere orden. Hvis der er tale om et lukket spil, er det altså ikke muligt at foretage korrigerende indgreb udenfor spillet. *Det er derfor per definition heller ikke muligt at korrigere eksternaliteter i et lukket spil.*

3. Eksternaliteter i et åbent spil

Lad et spil være **åbent**, hvis der findes et spil af højere orden, som afgør, om det åbne spil spilles eller ej (det har ikke ubetinget startnode). Også dette højere ordens-spil kan være betinget af, at det vælges i et spil af endnu højere orden – og så fremdeles. Figur 2 illustrerer åbne spil. Både spillene $G(0)$ og $G'(0)$ er åbne nulte ordens-spil. Hvilket af de to spil, der spilles, afgøres i første ordens-spillet $G(1)$.

I figur 2 er $G(0)$ et one-shot PD-spil (med samme payoffs som spillet i figur 1). Ligevægten i dette spil er ligeledes den Pareto-dominerede $\{d,d\}$. Der eksisterer imidlertid en mulighed for at indgå en kontrakt i højere ordens-spillet $G(1)$ om, at valg af en defect-strategi i nulte orden medfører, at payoffs overføres til modspilleren. Denne situation gælder i $G'(0)$. Det ses, at ligevægten i $G'(0)$ er $\{c,c\}$, som tilhører Paretosættet. Betragt nu det **sammensatte** spil af $G(1)$ og de tre åbne nulte ordens spil. Den underspilsperfekte⁵ ligevægt er $\{cc,cc\}$ – dvs. at $G'(0)$ vælges i $G(1)$, og at $\{c,c\}$ er ligevægt i $G'(0)$. Som netop fastslået, tilhører denne ligevægt Paretosættet. Eksternaliteten er korrigeret.

Et andet nærliggende eksempel indebærer, at der i det korrigerende højere ordens-spil optræder en eller flere spillere, som ikke har strategivalg i selve det korrektionspåkrævede

underspil. Der kan f.eks. være tale om en entreprenør, der gennem strategivalg i højere ordens-spillet udvirker, at underspillet korrigeres. Den gevinst, som spillerne med strategivalg i underspillet kan opnå ved, at eksternaliteten elimineres, er således potentielt til rådighed som hel eller delvis entreprenørrente. Antag f.eks., at eksternaliteten består i Humes berømte problem med ejerne af en eng, som kunne opnå en Paretoforbedring ved at dræne, men som undlader på grund af dræningens karakter af kollektivt gode. En mulig løsning på problemet består i, at en entreprenør opkøber alle engarealerne og dermed internaliserer gevinsten. Men der kan også være tale om en politisk myndighed, som ændrer strategierne til rådighed eller payoff-strukturen i underspillet. Det centrale er imidlertid, at sådanne »eksterne« spilleres payoffs *også* indgår i analysen; er det eksterne spillere, som foretager strategivalgene i

det relevante højere ordens-spil, må det ikke være en domineret strategi at korrigere det lavere ordens-spil.

Under alle omstændigheder er der et *paradoks* ved åbne spil, som kan korrigeres for eksternaliteter. Hvis et sådant spil skal kunne korrigeres, kræver det – som vi har set – at der eksisterer et højere ordens-spil, hvis ligevægte leder til det korrigerede spil. Det er betingelsen for, at korrektionen kan finde sted. Hvis eksternalitetsproblemet i underspillet overhovedet skal blive aktuelt, kræver det således, at der er en eller flere spillere i det højere ordens-spil, som følger dominerede strategier. Det kan de pr. definition kun gøre, hvis deres information er imperfekt. Det er konceptuelt umuligt for en fuldt informeret spiller at spille en domineret strategi.

Man kan således med logisk nødvendighed konkludere (fremsætte et 'teorem'):

Eksternalitetsproblemer, som alene skyldes eksternaliteter, kan ikke korrigeres. Eksternaliteter, der kan korrigeres, skyldes enten koordinationsproblemer eller imperfekt information, ikke eksternaliteten per se.

4. Koordinationsspil

Hvad skal vi forstå ved et koordinationsproblem? Spilteoretisk kan det illustreres med figur 3, som viser et spil på strategisk form. To spillere forudsættes hver at have to strategier til rådighed: a og b. Der er to Nashligevægte {a,a} og {b,b}, hvoraf kun den sidste tilhører Paretosættet.

Spillet i figur 3 kan indebære et koordinationsproblem, hvis spillerne er fanget i den Paretodominerede ligevægt {a,a}. Man kan helt generelt definere et koordinationsproblem ved, at der eksisterer ligevægte såvel inden som uden for Paretosættet. I visse tilfælde vil Paretoligevægtene være naturlige focal points, således at det er usandsynligt, at spillet enten permanent eller overhovedet vil bli-

ve fanget i en ikke-efficient ligevægt. Det er f.eks. tilfældet, når inefficiente Nashligevægte er betinget af utroværdige trusler (hvilket har ført til mere restriktive ligevægtsbegreber som underspilsperfekte ligevægte), når spillere omkostningsfrit kan annoncere strategiskift, eller når »stød« i form af f.eks. fejlvalg af strategier fører til skift til en efficient ligevægt.

		Spiller 2	
		a	b
Spiller 1	a	1,1	0,0
	b	0,0	2,2

Figur 3. Koordinationsspil

I andre tilfælde kan skift til en efficient ligevægt indebære et *eksternalitetsproblem* i et højere ordens-spil (f.eks. hvis annonceringsomkostningerne overstiger gevinsten ved at skifte for den enkelte agent). I så fald er der tale om, at koordinationsproblemet kan reduceres til et eksternalitetsproblem. Selv et prima facie koordinationspil kan altså ikke danne udgangspunkt for korrektion; først når det er klart, at der ikke er eksterne problemer forbundet med at flytte til en efficient ligevægt, er der basis for det.

5. Hvad er 'efficient'?

Hvis der ikke er mulighed for at korrigere en eksternalitet, kan denne tilstand så overhovedet siges at være inefficient eller inoptimal? Standardkravet til en optimal løsning er, at den er opnåelig. I den aktuelle sammenhæng har vi implicit forudsat, at et udfald er opnåeligt, hvis der eksisterer en strategikombination, som frembringer det. Dette krav er væsentligt mindre restriktivt end kravet til en korrektion; for at en korrektion skal kunne forekomme, skal strategikombinationen ikke alene tilhøre spillet, men tillige spillets ligevægte. Det forekommer konsistent at stille

samme krav til Pareto-sættet; strategikombinationer uden for ligevægt er kun opnåelige, hvis vi ignorerer strategisk knaphed – dvs. at rationalitetsforudsætningen lægger visse (minimale) begrænsninger på strategivalgene. Denne knaphed er ikke mindre reel end knaphed på f.eks. fysiske goder.

Konsekvensen af alternativt at indføre en betingelse om, at Pareto-sættet skal udtages fra ligevægtssættet er imidlertid drastisk. Den er, at eksternaliteter ikke kan forekomme i ligevægt i et lukket spil. I f.eks. et one-shot PD eksisterer der kun én ligevægt, {d,d}, som derfor per definition er Pareto-sættets eneste element. I et åbent spil kan en eksternalitet først identificeres, når der er identificeret en Paretoforbedrende ligevægt.

Det rejser spørgsmålet, om man kan gå skridtet videre og konkludere: Alting er altid optimalt. Var de forventede omkostninger ved at ændre strategi for nogen spiller mindre end de forventede gevinster – herunder forventede omkostninger og gevinster ved yderligere information – ville vedkommende have ændret den. Eggertsson (1990) argumenterer således for, at det er logisk inkonsistent at postulere inefficiens i en mikroøkonomisk model med agenter, der maksimerer under knaphedsrestriktioner. Hvad der umiddelbart kan forekomme at være inefficiens må i virkeligheden tilskrives uidentificerede restriktioner. Eggertssons argument er korrekt, *forudsat* ingen spillere (givet deres begrænsninger) har frihedsgrader tilbage – herunder observatøren af den mikroøkonomiske model. Denne forudsætning er opfyldt for statistiske ligevægte, som observeres af en helt ekstern observatør, eller for historisk afsluttede tilstande. Den er derimod ikke opfyldt, hvis observatøren – f.eks. den velfærdsøkonomiske teoretiker – har frihedsgrader til at agere på basis af i spillet, og hvis den erhvervede information fører til et nyt strategivalg. Men det er vigtigt at fastholde, at hele potentialet for Paretoforbedringer som følge af velfærdsøko-

nomisk teoretiseringen i sidste ende må føres tilbage til, at teoretiske opdagelser og teoretikerens deraf følgende ændrede strategivalg er tilstrækkeligt til at realisere disse forbedringer.

6. Ethiske udveje?

Mungers formulering af det fundamentale menneskelige problem udelukker, at man kan anvende uegennyttighed som udvej ved eksternalitetsproblemer. Men er det rimeligt?

Det er klart, at uegennyttighed, som direkte indgår i de »rå« præferencer, vil kunne transformere f.eks. et PD-spil til en spiltype uden eksternalitet. Antag f.eks. i figur 1, at det er modspillerens payoff, som betinger den første spillers præferencer. c(operate) vil da være en dominerende strategi.

En mere plausibel og sofistikeret form for uegennyttighed er at forudsætte, at spillerne opfatter sig bundet af en deontologisk etik – dvs. følger etiske principper, som er forpligtende, selv om der ville være en egennyttig fordel forbundet med at handle opportunistisk. Kants kategoriske imperativ er et eksempel:

»Jeg skal aldrig bære mig anderledes ad, end at *jeg også kan ville, at min maksime skal blive en almen lov*« (Kant 1972[1785], 153) (org.fremh.).

I et PD svarer det kategoriske imperativ til, at den enkelte spiller vælger (kontrafaktisk eller ej) at forudsætte, at *alle* følger samme strategi (som dermed bliver en almen lov). Det giver valget mellem {c,c} og {d,d}, hvoraf den første giver højere payoff end den anden. Der kan altså realiseres en efficient løsning.

Problemet med at forudsætte uegennyttig etik er, som G. Hardin (1968, 1243) bemærker, at »conscience is self-eliminating«. I moderne spilteoretiske termer ville vi forlange, at uegennyttig adfærd ikke kunne invaderes af egennyttige strategier. En strategi kan

invaderes af en anden, hvis spillere, som følger de første, systematisk taber til spillere, der følger den anden – på en måde, så de sidste over tid kan fortrænge de første. Der er her tale om et evolutionært perspektiv; strategier, der ikke gensidigt kan invadere hinanden, er evolutionært stabile (ESS) (se f.eks. Weibull 1995). Det er forholdsvis let at vise, at det kategoriske imperativ ikke er ESS – det vil over tid blive fortrængt af opportunistiske spillere i et one-shot PD.

Det bør her bemærkes, at sårbarheden over for invasion ikke gælder, når der er tale om etiske normer, der opstår som led i et *gentaget* PD (hvor spillerne i modsætning til i et one-shot PD har chance for at møde hinanden igen). Som demonstreret af Axelrod (1981), kan spontant samarbejde i form af f.eks. gensidige tit-for-tat strategier ikke invaderes. Tit-for-tat vil sige, at man alene vælger en d(e)fect-strategi, hvis modspilleren valgte en d-strategi i foregående runde. Tilsvarende kan normer, der opstår som følge af omkostninger ved en kontinuerlig opportunistisk maksimering (et begrænset rationalitets-argument), være robuste over for invasion. Hvis spillerne ikke ved præcis, hvilke spil de konkret befinder sig i løbende, kan det være en hensigtsmæssig tommelfingerregel at holde sig til at spille kooperativt. Specielt hvis man har investeringer bundet i et omdømme, kan omkostningen ved opportunistisk adfærd være meget høj.

Disse egennyttige gevinster ved etisk adfærd kan imidlertid ikke definitivt løse egentlige eksternalitetsproblemer. Et gentaget PD, hvor tit-for-tat er evolutionær stabil, lever ikke op til definitionen på et eksternalitetsspil (men kan indebære et koordinationsproblem). I tilfældet med begrænset rationalitet vil det for det første ikke være alle spillere, som vælger kooperative strategier som fast regel; der vil være en blandet ligevægt (Friedman 1991). For det andet vil tilbøjeligheden til at vælge en kooperativ fast regel være

aftagende med frekvensen af one-shot PD-spil, som spillerne kommer ud for.⁶

7. Eksternaliteter og konstitutionel teori

Som sagt er der stærke argumenter for det kontraktarianske synspunkt om, at politiske korrektioner af eksternaliteter er et konstitutionelt anliggende. Det er vanskeligt at se en begrundelse for et behov for at korrigere eksternaliteter af lavere orden uden systematisk at inddrage tilsvarende problemer på højere ordens-niveau. Det betyder bl.a., at normativ økonomisk teori nødvendigvis må inkorporere politisk teori. Velfærdsteori, som ikke gør det, kan højst betragtes som foreløbig *input* til politisk teori.

Der er imidlertid også eksternalitetsproblemer knyttet til valg på det konstitutionelle niveau. Binmore (1994) og Hardin (1997) drager en særdeles relevant sondring mellem sociale kontrakter, som løser henholdsvis et PD-problem og et koordinationsproblem. Deres argument for, at der alene er basis for den sidstnævnte type, understøttes af logikken i analysen ovenfor. Som det imidlertid samtidig blev gjort gældende, forudsætter løsningen på et koordinationsproblem, at der ikke er eksternalitetsproblemer knyttet til at skifte til en ligevægt fra Pareto-sættet – ellers er vi tilbage i et ikke-løseligt eksternalitetsproblem.

Mungers fundamentale problem indeholder to elementer: Henholdsvis *konstruktionen* og *bevarelsen* af institutioner. I et koordinations-spil kan man groft oversætte bevarelsen til at finde en robust ligevægt fra Pareto-sættet, og konstruktionen til at flytte fra en Paretoinferiør eksisterende ligevægt.

Brennan & Buchanan (1985, ch. 10) er opmærksomme på, at en løsning af implementeringsproblemet – flytningen af ligevægt – er afgørende for relevansen af den konstitutionelle tilgang, og at de som udgangspunkt har vanskeligheder her. De er endog større

end hos Hobbes, fordi man insisterer på, at konstitutionelle reformer skal være demokratiske. Hos Hobbes kan individuelle incitamenter til at blive suveræn hersker muligvis være tilstrækkeligt for at komme ud af naturtilstanden – jf. Hamptons (1988) forsøg på at rekonstruere den hobbeske proces, så den undviger eksternalitetsproblemer på højeste ordensniveau⁷. Brennan og Buchanan peger imidlertid på, at to forhold kan bidrage til at mindske implementeringsproblemet. For det første træffes konstitutionelle beslutninger bag et »slør af usikkerhed« om fremtiden. Jo mere generelle og tidsmæssigt langtrækkende en politisk beslutning er, desto større usikkerhed knytter der sig til den enkeltes konkrete omstændigheder. På samme måde som usikkerhed *ex ante* kan muliggøre f.eks. effiente forsikringskontrakter, vil der bag sløret være mulighed for, at borgernes konkrete interesser ikke fanger dem i et PD-problem:

»In constitutional choice, freeridership refers largely to the potential absence of individualized interest in general rules rather than to the presence of any directly contrasting nongeneral or private interest« (1985, 10.9.46).

Tilbage står imidlertid, at implementeringen af en Paretoforbedrende konstitutionel reform ifølge deres opfattelse må være et kollektivt gode, og dermed vil der eksistere et eksternalitetsproblem. Og her synes den afgørende vanskelighed at ligge. Selv om offeromkostningerne i form af konflikt med fremtidige private interesser på grund af sløret måtte være negligerbare, vil selve de informations- og organisationsomkostninger, der er forbundet med kollektive beslutninger, hurtigt blive prohibitive, hvis der er ringe sandsynlighed for, at individuelle handlinger gør nogen forskel. Public choice-teorien har peget på, at man må forvente rationelt inaktive og uvidende vælgere i præcis denne situation, og at vælgeraktiviteter – i det omfang de forekommer – må tilskrives andre faktorer end selve udfaldet af valget (se f.eks. Brøn-

Petersen, 2000). Tullock har forklaret den lativt lave hyppighed af revolutioner med gangspunkt i samme forklaring (Kurri Klitgaard, 1997). Buchanan (1975) argumenterer selv for behovet for en »produktiv stat«, som leverer rene kollektive goder – præcis med den begrundelse, at free-riding er et prohibitivt problem. Dermed står han imidlertid i det dilemma, at han først må forudsætte, at free-riding ved rene kollektive goder er en overkommelig forhindring – for at kunne etablere en konstitution, som er nødvendiggjort af, at free-riding ved rene kollektive goder er en uoverkommelig forhindring! Brennan & Buchanan (1985, 10.9.47) ender med at søge tilflugt i at efterlyse en kontraktariansk »civic religion«, men det synes kun at gøre dilemmaet komplet.

Rent empirisk er det værd at bemærke, at Buchanan (1994) anfører, at

»The constitution that embodies »politics without romance« ... exists nowhere today, and no reform proposals that reflect such a realist model of politics enter directly into any ongoing dialogue«

Muellers survey (1996, ch. 21) af en lang række nylige konkrete forslag til konstitutionelle reformer i en lang række lande peger samtidig på, at kortsigtede særinteresser klart dominerer i forhold til langsigtede kontraktarianske hensyn. Der er altså hidtil intet, som tyder på, at forudsætningen om overkommelige free rider-problemer ved implementering og om udpræget slør af usikkerhed har været opfyldt i tilstrækkelig grad for at få den kontraktarianske proces til at fungere.

Der synes altså at udestå en teoretisk innovation – opdagelsen af det rette højere ordensspil – hvis det kontraktarianske projekt skal fuldføres.

8. Konklusion

Det er ganske givet rigtigt, at hvis »the game of life«⁹ indeholder tilpas mange hobbeske

eksternaliteter i forhold til smithske gensidige fordele, kan det ende med en social katastrofe, hvor livet bliver ensomt, fattigt, væmmeligt, brutalt og kort. Derfor er temaet i Mungers fundamentale problem helt afgørende og vigtigt for økonomer, politologer og andre socialvidenskabsfolk.¹⁰ Logikken i eksternalitetsproblemer betyder imidlertid, at de politiske muligheder for at korrigere dem er langt mere begrænsede end oftest antaget – lige fra i økonomisk velfærdsteori til i kontraktariansk politisk teori. Den synes også at betyde, at en ambition om at realisere en optimal tilstand med efficient korrektion for alle fejl ikke alene er urealistisk, men misforstået – med mindre forståelsen af en optimal tilstand indebærer, at egentlige eksternalitetsproblemer ikke er korrigeret.

Noter

- * Alene forfatteren hæfter for artiklens synspunkter, fejl og mangler.
1. Markeds- og politikfejl kan ultimativt ses som eksternalitetsproblemer (Brøns-Petersen 1999)
 2. Det skal selvfølgelig bemærkes, at Smith ikke er blind over for eksternaliteter (jf. f.eks. 1776ii [1776], 244). Derimod er det en fundamental præmis hos Hobbes, at ejendomsret ikke kan opstå som en spontan institution i naturtilstanden.
 3. Der knytter sig også nogle rent konceptuelle problemer til eksternaliteter, som vi imidlertid vil lade ligge her. For en oversigt, se Cowen (1988).
 4. Det formelle bevis fremgår af Brøns-Petersen (1999). Vi skal her nøjes med at tegne en skitse.
 5. Ved et mindre restriktivt ligevægtsbegreb som Nash er der flere ligevægte. Det kan indebære et koordinationsproblem, jf. næste afsnit.
 6. Ikke desto mindre er både gentagne PD og begrænset rationalitet stærke argumenter imod Hobbes forudsætning om, at naturtilstanden vil være en kontinuerlig alles krig mod alle.
 7. Hobbes oprindelige argument indeholder derimod – som mange kritikere gennem tiden har påpeget – det dilemma, at hvis alt samarbejde i naturtilstanden er umuligt, så er indgåelsen af en social kontrakt det også.

8. Der er en vis umiddelbar lighed mellem »usikkerhedens slør« og Rawls (1971) »slør af uvidenhed« (som imidlertid er mere komplet i sin afskærmning). Selve Rawls kontraktteori adskiller sig derimod fundamentalt fra Buchanans. Rawls kontrakt er således et hypotetisk »device« til at udmønte en deontologisk etik. Problemet hos Rawls er det samme som hos Kant – jf. ovenfor.
9. Binmores (1994) udtryk, som refererer til, at vi kan opfatte livet som et omfattende, komplekst (og i vor terminologi: sammensat) spil.
10. Der er også rent positive forskningsprojekter knyttet til eksternalitetsproblemet – se f.eks. Norths (1995) forsøg på at forklare den historiske udvikling ved evolutionær selektion af eksternalitetsløsende institutioner.

Litteratur

- Axelrod, Robert (1981): *The Emergence of Cooperation Among Egoists*, *American Political Science Review* 75
- Binmore, K. (1994): *Game Theory and the Social Contract* vol. I. Cambridge, Mass.: MIT Press
- Brøns-Petersen, O. (1999): *Korrigerbare eksternaliteter*. Paper til workshop om public choice, Århus Universitet, 17. september 1999.
- (2000): Grundlaget for at studere politisk strategi. *Politologiske Studier* 5. www.politologiske.dk/artikel01-ps5 (23-02-2001)
- Brennan, G. & J.M. Buchanan (1985): *The Reason of Rules: Constitutional Political Economy*. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc., 2000. www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv10c1.html (23-02-2001).
- Buchanan, J.M. (1975): *Limits of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press
- (1984): *Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications*. I J.M. Buchanan & R.D. Tollison (eds) (1984): *Public Choice-II*. Ann Arbor: The University of Michigan Press
- (1994): *Notes on the Liberal Constitution*. *Cato Journal* www.cato.org/pubs/journal/cj14n1-1.html (31.10.2000)
- Cowen, T (1988): *Public Goods and Externalities: Old and New Perspectives*. i Cowen, T. (ed): *The*

- Theory of Market Failure*. Fairfax, VA: George Mason University Press
- Demsetz, H. (1967): Towards a Theory of Property Rights. *American Economic Review* vol 57.
- Eggertsson, T. (1990): *Economic Behavior and Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press
- Friedman, D. (1991): A Positive Explanation of Virtue. *Liberty* no. 32.
- Hampton, J. (1988): *Hobbes and the Social Contract*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hardin, G. (1968): The Tragedy of the Commons. *Science* vol. 162
- Hardin, R. (1997): Economic Theories of the State. i Mueller (1997)
- Hobbes, T. (1985 [1651]): *Leviathan*. London: Penguin Books
- Kant, I. (1972 [1785]): *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (fordansket i uddrag i S. Holm & N. Tulstrup: *Etisk antologi*, København: Universitetsforlaget i København)
- Kurrild-Klitgaard, P. (1997): *Rational Choice, Collective Action and the Paradox of Rebellion*. Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen
- Mueller, D.C. (1996): *Constitutional Democracy*. Oxford: Oxford University Press
- (ed) (1997): *Perspectives on Public Choice*. Cambridge: Cambridge University Press
- Munger, M.C. (2000) Political Science and Fundamental Research. *The American Political Science Association Online* (march). www.apsanet.org/PS/march00/munger.cfm (13-07-2000)
- North, D. (1995): Five Propositions about Institutional Change. I Knight & Sened (eds.) (1995): *Explaining Social Institutions*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- Olson, M. (1965): *The Logic of Collective Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Rawls, J. (1971): *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press
- Riker, W. H. (1962): *The Theory of Political Coalitions*. New Heaven: Yale University Press
- Schotter, A. (1981): *The Economic Theory of Social Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press
- Smith, A. (1976 [1776]): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: University of Chicago Press
- Weibull, J.W. (1995): *Evolutionary Game Theory*. Cambridge, Mass.: MIT Press.